

๔ ปุติยสูตร ว่าด้วยปุติยคฤหบดี

[๑๖] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จประทับอยู่ในอังคตธราปนนิคม ในนิคมของชาวอังคตธราปะ ชื่อว่า **อานปะ** ครั้งนั้นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปเฝ้าบิดาบิดายังอาปนนิคม ครั้นเสด็จเที่ยววิธินิคมในอาปนนิคมแล้วภายหลังภัต เสด็จกลับจากบิดาบิดาแล้ว เสด็จเข้าไปเฝ้าภริยาภรรยาแห่งหนึ่ง เพื่อทรงพักกลางวัน เสด็จถึงภริยาภรรยานั้นแล้ว ประทับนั่งพักกลางวัน ณ โคนไม้ต้นหนึ่ง เมื่อ **ปุติยคฤหบดี** มีผ้าถุงผ้าห่มสมบูรณ์ ถิ่นร่ม สมรองเท้า เดินเที่ยวไปมาเป็นการพักผ่อนอยู่

เข้าไปเฝ้าภริยาภรรยานั้นแล้ว ครั้นถึงภริยาภรรยานั้นแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง.

[๑๗] พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า ปุติยคฤหบดีผู้ยืนอยู่ ณ ที่

ควร

ส่วนข้างหนึ่งว่า ดูก่อนคฤหบดี อาสนะมีอยู่ ถ้าท่านประสงค์เชิฐนั่งเถิด

เมื่อ

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนั้นแล้ว ปุติยคฤหบดีโกรธ น้อยใจว่า

พระ-

สมณโคดมตรัสเรียกเราด้วยคำว่า คฤหบดี แล้วได้นั่งเสีย พระผู้มีพระภาคเจ้า

ได้ตรัสว่า ปุติยคฤหบดีเป็นครั้งที่ ๒ ว่า ดูก่อนคฤหบดี อาสนะมีอยู่ ถ้าท่านประสงค์เชิฐนั่งเถิด ปุติยคฤหบดีโกรธ น้อยใจว่า พระสมณโคดม

ตรัส

เรียกเราด้วยคำว่า คฤหบดี ได้นั่งเสียเป็นครั้งที่ ๒ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า ปุติยคฤหบดีเป็นครั้งที่ ๓ ว่า ดูก่อนคฤหบดี อาสนะมีอยู่ ถ้า

ท่าน

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิคาय มัชฌิมปัณณาส์ เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้าที่ 74
 ประสงค์ ใช้บังเกิด เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนั้นแล้ว โปติย
 คฤหบดี
 โกรธ โนยใจว่า พระสมณโคตมตรัสเรียกรวดภัยกว่า คฤหบดี แล้วได้
 กราบอุสพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ท่านพระโคตม พระดำรัสที่พระองค์ตรัส
 เรียก
 ข้าพเจ้าด้วยคำว่า คฤหบดีนั้น ไม่เหมาะ ไม่สมควรเลย
 พ. ดูก่อนคฤหบดี ก็อาการของท่าน เพศของท่าน
 เครื่องหมายของ
 ท่านเหล่านั้น เป็นเหมือนคฤหบดีทั้งนั้น
 โป. จริงเช่นนั้น ท่านพระโคตม ก็แต่ว่าการทำงานทั้งปวง
 ข้าพเจ้า
 หามเสียแล้ว โวหารทั้งปวง ข้าพเจ้าตัดขาดแล้ว.
 ดูก่อนคฤหบดี ก็การทำงานทั้งปวง ท่านหามเสียแล้ว โวหาร
 ทั้งปวง
 ท่านตัดขาดแล้วอย่างไรเล่า.
 ท่านพระโคตม ขอประทานโอกาส สิ่งใดของข้าพเจ้าที่มิ เป็น
 ทรัพย์
 กิด เป็นข้ามเป็นลูกกิด เป็นเงินกิด เป็นทองกิด สิ่งนั้นทั้งหมด
 ข้าพเจ้า
 มอบให้เป็นมรดกแก่บุตรทั้งหลาย ข้าพเจ้ามิได้สอน มิได้ว่าเขาในสิ่งนั้นๆ
 ข้าพเจ้ามีอาหารและเครื่องนุ่งห่มไปอย่างยังอยู่ ท่านพระโคตม การงานทั้ง
 ปวง
 ข้าพเจ้าหามเสียแล้ว โวหารทั้งปวง ข้าพเจ้าตัดขาดแล้ว ด้วยประการ
 อย่างนี้
 แล
 ดูก่อนคฤหบดี ท่านกล่าวการตัดขาดโวหาร เป็นอย่างหนึ่ง ส่วน
 การ
 ตัดขาดโวหารในวัยของพระอริยะ เป็นอีกอย่างหนึ่ง.
 ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็การตัดขาดโวหารในวัยของพระอริยะ
 เป็น

อย่างไรเล่า ดีละ พระองค์ผู้เจริญ การตัดขาดโศกในวัยน้อยของพระอริยะ
มี
อยู่ด้วยประการใด ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า จงทรงแสดงธรรมแก่ข้าพเจ้า
ด้วย
ประการนั้นเถิด

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิกาย เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้าที่ 75

ดูก่อนนคฺคหบดี ถ้าอย่างนั้น ท่านลงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจัก

กล่าว.

ไปตฺถิยคคฺคหบดีทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว.

ธรรมเครื่องขัดโวร ๘ ประการ

[๓๘] พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า ดูก่อนนคฺคหบดี ธรรม ๘

ประ-

การนี้ย่อมเป็นไปเพื่อขัดขาดโวรในวิสัยของพระอริยะ. ๘ ประการเป็นไฉน

คือ ปณตฺติบตฺติพึงจะได้เพราะอาศัยการไม่ฆ่าสัตว์ อทินนทาน พึงจะได้

เพราะ

อาศัยการถือเอาแต่ของที่เขาให้ มุสสาวาทพึงจะได้เพราะอาศัยความจสฺสย

ปฺปุลลนทวาทพึงจะได้เพราะอาศัยความไม่ปล่อยเสียด ความโลภด้วยสามารถ

ความ

กำหนดพึงจะได้เพราะอาศัยความไม่โลภด้วยสามารถความกำหนด ความโกรธ

ด้วยสามารถแห่งการนิมกพึงจะได้เพราะความไม่โกรธ ด้วยสามารถแห่งการ

นิมก ความคับแค้นด้วยความสามารถแห่งความโกรธพึงจะได้เพราะอาศัย

ความไม่คับแค้นด้วยสามารถความโกรธ ความดูหมิ่นเก่านพึงจะได้เพราะอาศัย

ความไม่ดูหมิ่นเก่าน ดูก่อนนคฺคหบดี ธรรม ๘ ประการนี้แล เรากล่าวโดย

ย่อ

ยังมีได้จำแนกโดยพิสดาร ย่อมเป็นไปเพื่อขัดขาดโวรในวิสัยของพระอริยะ.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ธรรม ๘ ประการนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า

ตรัส

โดยย่อมิได้ทรงจำแนกโดยพิสดาร ย่อมเป็นไปเพื่อขัดขาดโวรในวิสัยของ

พระอริยะ ดิลละ พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอาศัยความ

กรุณา

จำแนกธรรม ๘ ประการนี้ โดยพิสดารแก่ข้าพเจ้าเถิด.

ดูก่อนนคฺคหบดี ถ้าอย่างนั้น ท่านลงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจัก

กล่าว.

ไปตฺถิยคคฺคหบดีทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว.

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิคาय มัชฌิมปัณณาส์ เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้าที่ 76

[๗๙] พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า ดูก่อนนคฺคหบดี ก็คำที่เรา

กล่าว

ดังนี้ว่า ปาณติบาตพึงจะได้เพราะอภัยการไม่ฆ่าสัตว์ เรากล่าวเพราะ

อภัย

อะไร ดูก่อนนคฺคหบดี อริยสากในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เรา

พึงทำปาณติบาตเพราะเหตุแห่งสังโยชน์เหล่าใด เราปฏิบัติเพื่อละ เพื่อ

ตัด

สังโยชน์เหล่านั้น อันเราพึงทำปาณติบาต แม้ตนเองพึงติเตียนตนได้

เพราะ

ปาณติบาตเป็นัมภจฺย วิญญูชนพิจารณาแล้ว พึงติเตียนได้ เพราะ

ปาณติบาต

เป็นัมภจฺย เมื่อตายไปทุกติเป็นอันหวังได้ เพราะปาณติบาตเป็นัมภจฺย

ปาณ

ติบาตนั้นแหละ เป็นตัวสังโยชน์ เป็นตัววิภวณฺ์ อันเป็นเหตุ

คับแค้นและกรรมกรรมวายเหล่าใด พึงเกิดขึ้นเพราะปาณติบาตเป็นัมภจฺย

เมื่อ

บุคคลลงวันจากปาณติบาตแล้ว อาสวะที่เป็นเหตุคับแค้นและ

กรรมกรรมวาย

เหล่านั้น ย่อมไม่มี คำที่เรากล่าวดังนี้ว่า ปาณติบาตพึงจะได้เพราะ

อภัย

การไม่ฆ่าสัตว์ เรากล่าวเพราะอภัยผู้อื่น

[๘๐] ก็คำที่เรากล่าวดังนี้ว่า อทินนทานพึงจะได้เพราะ

อภัยการ

ถือเอาแต่ของที่เขมิได้ให้ เรากล่าวเพราะอภัยอะไร ดูก่อนนคฺคหบดี อริย

สาก

ในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราพึงถือเอาของที่เขมิได้ให้

เพราะ

เหตุแห่งสังโยชน์เหล่าใด เราปฏิบัติเพื่อละ เพื่อตัดสังโยชน์เหล่านั้น อัน

เราพึงถือเอาของที่เขมิได้ให้ แม้ตนเองพึงติเตียนตนได้ เพราะอทินนทาน

เป็นัมภจฺย วิญญูชนพิจารณาแล้ว พึงติเตียนได้ เพราะอทินนทานเป็นัมภจฺย

เมื่อตายไป ทศิเป็นอันหวังได้ เพราะอิทณาทนเป็นอัศจรรย์ อิทณาทนนี้
นั้นแหละ เป็นตัวสังโยชน์ เป็นตัวนิรอรัน อื่น อาสะที่เป็นเหตุคับ
แค้น

และภะวนภะวายเหล่าใด พึ่งเกิดขึ้นเพราะอิทณาทนเป็นอัศจรรย์ เมื่อบุคคล
งดเว้นจากอิทณาทนแล้ว อาสะที่เป็นเหตุคับแค้นและภะวนภะวายเหล่า

นั้น ย่อมไม่มี คำที่เรากล่าวดังนั้นว่า อภิณหทานีพึงจะได้ เพราะอาศัย

การถือเอาแต่ของที่เขามาให้ เรากล่าวเพราะอาศัยข้อนี้

[๔๑] ก็คำที่เรากล่าวดังนั้นว่า มุสาวาทีพึงจะได้ เพราะอาศัยวาทา

ลัตถ์ เรากล่าวเพราะอาศัยอะไร ดูก่อนคฤหบดี อริยสาวกในธรรมวินัยนี้

พิจารณาเห็นดังนั้นว่า เราพึงกล่าวมุสาเพราะเหตุแห่งสังโยชน์เหล่าใด เราปฏิบัติ

เพื่อละเพื่อตัดสังโยชน์เหล่านั้น อัน เราพึงกล่าวมุสา แม้ตนเองพึงติเตียน

ตนได้เพราะมุสาวาทเป็นปัจจัย วิญญูชนพิจารณาแล้วพึงติเตียนได้ เพราะมุสาวาทเป็นปัจจัย เมื่อตายไป ทูคติเป็นอันหวังได้ เพราะมุสาวาทเป็นปัจจัย มุสาวาทนั้นแหละเป็นตัณหาสังโยชน์ เป็นตัณหาภรณ์. อัน อาสวะที่เป็นเหตุ

คับแค้นและภะวะนภะวายเหล่าใดพึงเกิดขึ้นเพราะมุสาวาทเป็นปัจจัย เมื่อบุคคลล่วงพ้นจากมุสาวาทแล้ว อาสวะที่เป็นเหตุคับแค้นและภะวะนภะวายเหล่านั้น ย่อมไม่มี คำที่เรากล่าวดังนั้นว่า มุสาวาทีพึงจะได้ เพราะอาศัยวาทา

ลัตถ์ เรากล่าวเพราะอาศัยข้อนี้ [๔๒] ก็คำที่เรากล่าวดังนั้นว่า ปุสณวาทีพึงจะได้ เพราะอาศัยวาทา

ไม่ล่อลึงเรากล่าวเพราะอาศัยอะไร. ดูก่อนคฤหบดี อริยสาวกในธรรม

วินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นดังนั้นว่า เราพึงกล่าววาทาล่อลึง เพราะเหตุแห่ง

สังโยชน์เหล่าใด เราปฏิบัติเพื่อละ เพื่อตัดสังโยชน์ เหล่านั้น อัน เราพึง

กล่าววาทาล่อลึง แม้ตนเองพึงติเตียนตนได้เพราะวาทาล่อลึงเป็นปัจจัย.

วิญญูชนพิจารณาแล้ว พึงติเตียนได้เพราะวาทาล่อลึงเป็นปัจจัย. เมื่อ

ตาย

ไป ทดเป็นอันหวังได้ เพราะจากล่อลึงเป็นปัจจัย ไปจนจากนั้นแหละ
เป็นตัวสังโยชน์ เป็นตัวนิรณัน อื่น อาสวะที่เป็นเหตุคับเค้นและภะวะนาระ-
วญเหล่าใด พึงเกิดขึ้นเพราะจากล่อลึงเป็นปัจจัย เมื่อบุคคลงดเว้น
จาก

พระสตันติปาฏ มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิคาเยก สัม ๒ ภาค ๑ - หน้า 78
วาลลือเลียดแล้ว อาสวะที่เป็นเหตุคับคั่งและกระวนกระวายเหล่านั้น

ย่อม

ไม่มี คำที่เรากล่าวตั้งนี้ว่า บิณฑบาตพึงละได้ เพราะอาศัยวาลลือเลียด

เรากล่าวเพราะอาศัยข้อนี้

[๔๓] ก็คำที่เรากล่าวตั้งนี้ว่า ความโลภด้วยสามารถความ

กำหนัด

พึงละได้ เพราะอาศัยความไม่โลภด้วยสามารถความกำหนัด เรากล่าว

เพราะ

อาศัยอะไร ดูก่อนนคฺคเหติ อริยสากในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็น

ตั้งนี้ ว่า เราพึงมีความโลภด้วยสามารถความกำหนัด เพราะเหตุแห่งสังโยชน์เหล่า

ใด เราปฏิบัติเพื่อละ เพื่อตัดสังโยชน์เหล่านั้น อัน เราพึงมีความโลภด้วยสามารถ

ความกำหนัด เมื่อตนเองพึงติเตียนตนได้ เพราะความโลภด้วยสามารถ

แห่ง

ความกำหนัดเป็นมัจฉัย วิญญูชนพิจารณาแล้วพึงติเตียนได้ เพราะความ

โลภ

ด้วยสามารถแห่งความกำหนัดเป็นมัจฉัย เมื่อตายไป ทูคติเป็นอันหวังได้

เพราะความโลภด้วยสามารถความกำหนัดเป็นมัจฉัย ความโลภด้วย

สามารถ

ความกำหนัดดีมีนยะ เป็นตัวสังโยชน์เป็นตัวนิรวรณ อัน อาสวะที่เป็น

เหตุคับคั่งและกระวนกระวายเหล่าใด พึงเกิดขึ้นเพราะความโลภด้วยสามารถ

ความกำหนัดเป็นมัจฉัย เมื่อบุคคลไม่โลภด้วยสามารถความกำหนัด อาสวะที่

เป็นเหตุคับคั่งและกระวนกระวายเหล่านั้น ย่อมไม่มี คำที่เรากล่าวตั้งนี้

ว่า

ความโลภด้วยสามารถความกำหนัด พึงละได้ เพราะอาศัยความไม่โลภ

ด้วย

สามารถความกำหนัด เรากล่าวเพราะอาศัยข้อนี้

[๔๔] ก็คำที่เรากล่าวตั้งนี้ว่า ความโกรธด้วยความสามารถแห่งการ

นิมิต

พึงจะได้ เพราะอาศัยความไม่โกรธด้วยสามารถแห่งการนิมิต คำนี้เรา
กล่าว

เพราะอาศัยอะไร ดูก่อนคบหาดี อริยสวาทในธรรมิกนัยนี้ ย่อม
พิจารณา

เห็นดังนี้ว่า เราพึงโกรธด้วยสามารถแห่งการนิมิต เพราะเหตุแห่งสังโยชน์

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิคาเยก สัมมชโลคา ๑ - หน้าที่ 79
เหล่าใด เราปฏิบัติ เพื่อละ เพื่อตัดสังโยชน์เหล่านั้น อัน เราพึง
ไกรธด้วย

สามารถแห่งการนิมกเขตนเองพึงติเตียนตนได้ เพราะความไกรธด้วยสามารถ
แห่งการนิมกเป็นปัจฉัย วิภูษณพิจารณาแล้วพึงติเตียนได้ เพราะความไกรธ
ด้วยสามารถแห่งการนิมกเป็นปัจฉัย เมื่อตายไป ทคติเป็นอันหวังได้

เพราะ

ความไกรธด้วยสามารถแห่งการนิมกเป็นปัจฉัย ความไกรธด้วยสามารถ
แห่ง

การนิมกนั้นแหละ เป็นตัดสังโยชน์ เป็นตัวนิรณัน อัน อาสวะที่เป็น
เหตุคับคั่งและกระวนกระวายเหล่าใด พึงเกิดขึ้น เพราะความไกรธด้วย
สามารถ

แห่งการนิมกเป็นปัจฉัย เมื่อบุคคลไม่ไกรธด้วยสามารถแห่งการนิมก
อาสวะที่เป็นเหตุคับคั่งและกระวนกระวายเหล่านั้น ย่อมไม่มี คัมภีรากล่าว
ดังนั้นว่า ความไกรธด้วยสามารถแห่งการนิมก พึงละได้ เพราะอาศัย
ความ

ไม่ไกรธด้วยสามารถแห่งการนิมก เรากล่าวเพราะอาศัยข้อนี้

[๔๕] คัมภีรากล่าวดังนั้นว่า ความคับคั่งด้วยสามารถความ

ไกรธ

พึงละได้เพราะอาศัยความไม่คับคั่งด้วยสามารถความไกรธ เรากล่าว

เพราะ

อาศัยอะไร ดูก่อนคฤหบดี อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นดังนั้น
ว่า เราพึงคับคั่งด้วยสามารถความไกรธ เพราะเหตุแห่งสังโยชน์เหล่า
ใด

เราปฏิบัติเพื่อละ เพื่อตัดสังโยชน์เหล่านั้น อัน เราพึงคับคั่งด้วย
สามารถ

ความไกรธ เขตนเองพึงติเตียนตนได้ เพราะความคับคั่งด้วยสามารถ
แห่ง

ความไกรธเป็นปัจฉัย วิภูษณพิจารณาแล้ว พึงติเตียนได้ เพราะความคับคั่ง
ด้วยสามารถแห่งความไกรธเป็นปัจฉัย เมื่อตายไป ทคติเป็นอันหวังได้

เพราะ

ความคับแค้นด้วยสามารถแห่งความโกรธเป็นปัจจัย ความคับแค้นด้วยสามารถ
แห่งความโกรธนั้นแหละ เป็นตัวสังโยชน์ เป็นตัวนิรโรคัน ยิ่ง ภาสะ
ที่
เป็นเหตุคับแค้นและภะวนภะวายเหล่าใด จึงเกิดขึ้น เพราะความคับ
แค้น

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิคาय มัชฌิมปัณณาส์ เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้าที่ 80
ด้วยสามารถความโกรธเป็นปัจจัย เมื่อบุคคลไม่คับแค้นด้วยสามารถความโกรธ
อาสวะที่เป็นเหตุคับแค้นและกระวนกระวายเหล่านั้น ย่อมไม่มี คำที่เรากล่าว
ดังนี้ว่า ความคับแค้นด้วยสามารถความโกรธพึงละได้ เพราะอาศัยความ
ไม่
คับแค้นด้วยสามารถความโกรธ เรากล่าวเพราะอาศัยข้ออื่น
[๔๖] คำที่เรากล่าวดังนี้ว่า ความดูหมิ่นง่่าน พึงละได้ เพราะ
อาศัย
ความไม่ดูหมิ่นง่่าน เรากล่าวเพราะอาศัยอะไร ดูก่อนคฤหบดี อริยสาก
ใน
ธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า เราพึงดูหมิ่นง่่าน เพราะเหตุ
แห่ง
สังโยชน์เหล่าใด เราปฏิบัติเพื่อละ เพื่อตัดสังโยชน์เหล่านั้น อนึ่ง เราพึง
ดู
หมิ่นง่่าน เสดนเองพึงติเตียนตนได้ เพราะความดูหมิ่นง่่านเป็นปัจจัย วิญญูชน
พิจารณาแล้วพึงติเตียนตนได้ เพราะความดูหมิ่นง่่านเป็นปัจจัย เมื่อตายไป
ทุกข์เป็นอันหวังได้ เพราะความดูหมิ่นง่่านเป็นปัจจัย ความดูหมิ่นง่่านมีอัน
แยะ เป็นตัวสังโยชน์ เป็นตัวนิมรณ อนึ่ง อาสวะที่เป็นเหตุคับแค้น
และ
กระวนกระวายเหล่าใดพึงเกิดขึ้น เพราะความดูหมิ่นง่่านเป็นปัจจัย เมื่อบุคคล
ไม่ดูหมิ่นง่่าน อาสวะที่เป็นเหตุคับแค้นและกระวนกระวายเหล่านั้น
ย่อมไม่มี คำที่เรากล่าวดังนี้ว่า ความดูหมิ่นง่่าน พึงละได้เพราะอาศัย
ความ
ไม่ดูหมิ่นง่่าน เรากล่าวเพราะอาศัยข้ออื่น
ดูก่อนคฤหบดี ธรรม ๔ ประการที่เรากล่าวโดยย่อ ไม่ได้จำแนก
โดย
พิสดาร ย่อมเป็นไปเพื่อละ เพื่อตัดขาดวิหการในวินัยของพระอริยะนั้น เหล่า
นี้แล ดูก่อนคฤหบดี แต่เพียงเท่านี้จะได้ชื่อว่าเป็นการตัดขาดวิหการทั้งสิ้น
ทุกสิ่งทุกอย่าง โดยประการทั้งปวง ในวินัยของพระอริยะ หามิได้
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานพระวโรกาส ก็อย่างใดเล่า

จึงจะ
ได้ชื่อว่าเป็นการตัดขาดโศกธารทั้งสิ้น ทุกสิ่งทุกอย่าง โดยประการทั้งปวง
ใน

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิกาย เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้าที่ 81
วิสัยของพระอริยะ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็การตัดขาดโอรสทั้งสิน ทุก
สิ่ง
ทุกอย่าง โดยประการทั้งปวง ในวิสัยของพระอริยะ มีด้วยประการใด
ขอ
พระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงแสดงธรรมแก่ข้าพเจ้า ด้วยประการนั้นเถิด.
ดูก่อนคฤหบดี ถ้าอย่างนั้น ท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจัก
กล่าว.
ไปตยคฤหบดีทูลรับพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว .

อุปก ๗ อย่าง

[๔๗] พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสพระพุทฺธพจน์นี้ว่า ดูก่อน
คฤหบดี
เปรียบเหมือนสุนัขอันความเพียเพราะความหิวเบียดเบียนแล้ว พึงเข้าไปเป็น
อยู่ใกล้เคียงของนายโคฆาต นายโคฆาตหรือลูกมือของนายโคฆาตผู้ฉลาด
พึง
โยนร่างกระดูกที่เข็ดขำและออกจนหมดเนื้อแล้ว เปื้อนแต่เลือดไปยังสุนัข
ฉนใด ดูก่อนคฤหบดี ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน สุนัขนั้นเพราะร่าง
กระดูกที่เข็ดขำและออกจนหมดเนื้อ เปื้อนแต่เลือด จะพึงกำบังความเพีย
เพราะความหิวได้บ้างหรือ.

ไม่ได้เลยพระองค์ผู้เจริญ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะเปื้อนร่าง

กระดูก
ที่เข็ดขำและออกจนหมดเนื้อ เปื้อนแต่เลือด และสุนัขนั้นจึงมีแต่ส่วนแห่ง
ความเห็นเห็นน้อยคับแคบเท่านั้น

ดูก่อนคฤหบดี อริยสาวกก็ฉนนั้นแล ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า
ภพทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า เปรียบด้วยร่างกระดูก มีทุกข์
มาก

มีความคับแคบมาก ในภพนี้มีวิเทหอย่างยิ่ง ครั้นเห็นวิเทหแห่งภพนี้ตามความเป็น
จริงด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้แล้ว ย่อมเว้นขาดซึ่งอุเบกขาที่มีความเป็น
ต่าง ๆ อคัยความเป็นต่าง ๆ แล้วเจริญอุเบกขาที่มีความเป็นอารมณ์

เดียว

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิคาय มัชฌิมปัณณาสก์ เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้าที่ 82
อัครัยความเป็อกรรมันเตียร
ประการ
ทังปง ทาสวนเหล็มิได้

[๔๘] ดูก่อนนคทเหตุ เปรียบเหมือนเร้งกัตี นาคะกรุมกัตี
เห็เยว
กัตี พักขึ้นเน้อบินไป เร้งทั้งหลาย นาคะกรุมทั้งหลาย หรือเห็เยวทั้ง
หลาย

จะพึงไผ่เข้ากรุมกัตีแย่งขึ้นเน้อนั้น จันใด ดูก่อนนคทเหตุ ทานจะสำคัญความ
ข้อันเป็ไฉน ถ้าเร้ง นาคะกรุม หรือเห็เยวตัวนั้น ไผ่รับปล่อยขึ้นเน้อ
นั้นเสีย มันจะวิ่งตาย หรืออังก์ทุกขังตายเพราะขึ้นเน้อนั้นเป็เหตุ

อย่างนั้น พระองค์ผู้เจริญ

ดูก่อนนคทเหตุ อริยสาวกัคณันแล ย่อมพิจารณาดังนี้ว่า
กามทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า เปรียบด้วยขึ้นเน้อ มีทุกข์มาก
มี

ความคับแค้นมาก ในกามนี้มีโทษอย่างยิ่ง ครั้นเห็นโทษแห่งกามนี้ตาม
ความ

เป็จริงด้วยปัญญอันชอบอย่างนี้แล ย่อมเว้นขาดซึ่งอุเบกขาที่มีความ
เป็

ต่าง ๆ อัครัยความเป็ต่าง ๆ แลแล้วเจริญอุเบกขาที่มีความเป็อกรรมัน
เตียร

อัครัยความเป็อกรรมันเตียร อันเป็เหตุความถ้อยันโลกาธิส โดย
ประการ

ทังปง ทาสวนเหล็มิได้

[๔๙] ดูก่อนนคทเหตุ เปรียบเหมือนบุรุษพึงถือคบเพลิงหู้กัอันไฟ
ติดตัวแล้ว เดินทวนลมไป จันใด ดูก่อนนคทเหตุ ทานจะสำคัญความข้อัน
เป็ไฉน ถ้าบุรุษนั้นไผ่รับปล่อยคบเพลิงหู้กัอันไฟติดตัวนั้นเสีย คบเพลิง-
หู้กัอันไฟติดตัวนั้น พังไฟขึ้นเือ ไหม้แขน หรืออวัยวะน้อยใหญ่แห่งใด
แห่งหนึ่งของบุรุษนั้น บุรุษนั้นจะวิ่งตายหรืออังก์ทุกขังตาย เพราะคบเพลิง
นั้นเป็เหตุ

อย่างนั้น พระองค์ผู้เจริญ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิคาय มัชฌิมปัณณาสก์ เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้าที่ 83
ดูก่อนนคฤหบดี อริยสวากัณ्हันันแล ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า

กาม

ทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า เปรียบด้วยคนเพลิงหุงน้ำมันทุกข์

มาก มีความคับแค้นมาก ในภานี้มีโทษอย่างยิ่ง ครั้นเห็นโทษแห่งกามนี้ตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบอย่างนั้นแล้ว ย่อมเว้นขาดซึ่งอุเบกขาที่มีความเป็นต่าง ๆ อากัณษความเป็นต่าง ๆ แล้วเจริญอุเบกขาที่มีความเป็นอารมณ์เดียว

อากัณษความเป็นอารมณ์เดียว อันเป็นที่ตั้งความเชื่อมั่นโลกนิส โดยประการทั้งปวง ทาสวนเหลือมิได้

[๕๐] ดูก่อนนคฤหบดี เปรียบเหมือนหลุมถ่านเพลิง ลึกกว่าชั่ว

บุรุษ

หนึ่ง เต็มด้วยถ่านเพลิงอันปราศจากเปลว ปราศจากควัน บุรุษผู้รักชีวิต

ไม่ยอมกตายน รักรูป เกลียดทุกข์ พึงมา บุรุษมีกำลังสองคนช่วยกันดับ

เขนุ บุรุษนั้นข้างละคน จุดเข้าไปยังหลุมถ่านเพลิง จันใด ดูก่อนนคฤหบดี ท่านจะสำคัญความข้อนี้เป็นไฉน บุรุษนั้นจะพินัยกายเข้าไปดะยคิดเห็นว่า อย่างนั้น ๆ บ้างหรือ

ไม่เป็นเช่นนั้น พระองค์ผู้เจริญ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุรุษนั้นรู้ว่า เราจักตกลงยังหลุมถ่านเพลิงนี้ จักถึงตาย หรือถึงทุกข์ปางตาย

เพราะการตกลงยังหลุมถ่านเพลิงเป็นเหตุ

ดูก่อนนคฤหบดี อริยสวากัณ्हันันแล ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า กามทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า เปรียบเหมือนหลุมถ่านเพลิงมี

ทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก ในภานี้มีโทษอย่างยิ่ง ครั้นเห็นโทษแห่งกาม

นี้ตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันชอบอย่างนั้นแล้ว ย่อมเว้นขาดซึ่งอุเบกขา

ที่มีความเป็นต่าง ๆ อาศัยความเป็นต่าง ๆ แล้วเจริญแบบที่มีความ
เป็น
อารมณ์เดียว อาศัยความเป็นอารมณ์เดียว อันเป็นที่ดับความวุ่นในโลกนี้
โดยประการทั้งปวง เหล่านี้หาได้

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิคาय มัชฌิมปัณณาสก์ เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้าที่ 84

[๕๑] ดูก่อนคฤหบดี เปรียบเหมือนบุรุษที่พึงฝันเห็นสวนอัน

น่า
รื่นรมย์ ป่าอันรื่นรมย์ ภาคที่พุ่มอันรื่นรมย์ สระโบกขรณีอันรื่นรมย์
บุรุษนั้นตื่นมาแล้ว ไม่พึงเห็นอะไร จันใด ดูก่อนคฤหบดี อริยสวากัณฐ
นั้นแล ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า งามทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส
ว่า

เปรียบด้วยความฝัน มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก ในการนี้มีโทษอย่าง
ยิ่ง

ค้นเห็นโทษแห่งการนี้ตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันชอบอย่างนี้แล้ว ย่อม
เว้นขาดซึ่งอุเบกขา ที่มีความเป็นต่าง ๆ อคติความเป็นต่าง ๆ แล้ว

เจริญ

อุเบกขาที่มีความเป็นอารมณ์เดียว อคติความเป็นอารมณ์เดียว อันเป็นที่
ดับ

ความถือมั่นโลกาณิส โดยประการทั้งปวง หาส่วนเหลือมิได้

[๕๒] ดูก่อนคฤหบดี เปรียบเหมือนบุรุษที่ฝันมีโภคสมบัติ

คือ

เก๋มเก๋น และกลดอย่างดีบรรทุกกันไป เขาแวดล้อมด้วยทรัพย์สมบัติที่ตน
ขี้นมา พึ่งเดินไปภายในตลาด คนเห็นเขาเข้าแล้ว พึงกล่าวอย่างนี้ว่า ดู
ก่อน

ท่านผู้เจริญ บุรุษผู้มีโภคสมบัติหนอ ได้ยินว่าเขานั่งทั้งหลายผู้มีโภคสมบัติ
ย่อมใช้สอยโภคสมบัติอย่างนี้ ดังนี้ พวกเจ้าของพึงพบบุรุษนั้น ณ ที่ใด ๆ พึง
นำเอาของตนคืนไปในที่นั้น ๆ จันใด ดูก่อนคฤหบดี ท่านจะสำคัญความข้อ
นั้นเป็นไฉน จะสมการหรือหนอ เพื่อความที่บุรุษนั้นจะเป็นอย่างอื่นไป

ไม่เป็นเช่นนั้น พระองค์ผู้เจริญ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะ

เจ้าของ

ย่อมจะนำเอาของตนคืนไปได้

ดูก่อนคฤหบดี อริยสวากัณฐนั้นแล ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า

งาม

ทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า เปรียบด้วยของฝัน มีทุกข์มาก มี
ความ

คับแคบมาก ในภานี้มีโทษอย่างยิ่ง ครั้นเห็นโทษแห่งภานี้ตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาอันชอบอย่างนั้นแล้ว ย่อมเว้นขาดซึ่งอุเบกขาที่มีความเป็นต่าง ๆ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิคาय มัชฌิมปัณณาสก์ เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้าที่ 85
อาศัยความเป็นต่าง ๆ แล้วเจริญอุเบกขาที่มีความเป็นอารมณ์เดียว อาศัย
ความเป็นอารมณ์เดียว อันเป็นที่ตั้งความถ้อยมั่นโลกาภิธ โดยประการทั้งปวง ท
ส่วนเหลือมิได้

[๕๓] ดูก่อนคฤหบดี เปรียบเหมือนร่าเริงใหญ่ ในที่ไม่ไกล
บ้าน
หรืออินทิม ต้นไม้ในร่าเริงนั้น พืชมีผลรสอร่อย พืชมีผลตก แต่ไม่มีผลหล่น
ลง ณ ภาคที่พื้นลำผลเดียว บุรุษต้องการผลไม้ พืชเทียมมาเสาะแสวงหาผลไม้
เขาแฉะยังร่าเริงนั้น เห็นต้นไม้มีผลรสอร่อย มีผลตกนั้น เขาก็คิด
อย่าง
โน้นว่า ต้นไม้มีผลรสอร่อย มีผลตก แต่ไม่มีผลหล่นลง ณ ภาคที่พื้นลำผลเดียว
แต่เรารู้เพื่อขึ้นต้นไม้ ไฉนหนอ เราพึงขึ้นต้นไม้แล้วกินผลอิ่ม และห่อพก
ไปบ้าง เขาก็ขึ้นต้นไม้แล้ว กินผลอิ่ม และห่อพกไว้ ลำดับนั้น บุรุษคน
ที่สองต้องการผลไม้ . ถ้อยหาอันคนเทียมมาเสาะแสวงหาผลไม้ เขาแฉะยัง
ร่า
เริงนั้นแล้ว เห็นต้นไม้มีผลรสอร่อย มีผลตกนั้น เขาก็คิดอย่างนี้ว่า
ต้นไม้
นี้มีผลรสอร่อย มีผลตกแต่ไม่มีผลหล่นลง ณ ภาคที่พื้นลำผลเดียว และเราก็อ
ไม่
รู้เพื่อขึ้นต้นไม้ ไฉนหนอเราพึงตัดต้นไม้แต่โคนต้น แล้วกินผลอิ่ม และ
ห่อพกไปบ้าง เขาก็ตัดต้นไม้แต่โคนต้นได้ ดูก่อนคฤหบดี ท่านจะ
สำคัญความข้อนี้เป็นไฉน บุรุษคนใดซึ่งขึ้นต้นไม้ก่อนนั้น ถ้าเลขาไม้รับ
ลง ต้นไม้ล้มพังล้มลง หักหักหักหัก หรือหักหักหักใหญ่แห่งใด
แห่งหนึ่งของบุรุษนั้น บุรุษนั้นจึงถึงตายหรือถึงทุกข์ปางตาย เพราะต้นไม้
นั้นล้มเป็นเหตุ

เป็นอย่างนั้น พระองค์ผู้เจริญ
ดูก่อนคฤหบดี อริยสาวกทั้งหลายแล ย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า
ทุก
ทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า เปรียบด้วยผลไม้ มีทุกข์มาก มี
ความ
คับแค้นมากในภพนี้มีโทษอย่างยิ่ง ครั้นเห็นโทษแห่งภพนี้ตามความเป็นจริง

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิคาय มัชฌิมปัณณาสก์ เล่ม ๒ ภาค ๑.- หน้า ๘๖
ด้วยปัญญาอันชอบอย่างนั้นแล้ว ย่อมเว้นขาดซึ่งอุเบกขาที่มีความเป็นต่าง
ๆ
อาศัยความเป็นต่าง ๆ แล้วเจริญอุเบกขาที่มีความเป็นอารมณ์เดียว
อาศัย
ความเป็นอารมณ์เดียว อันเป็นที่ตั้งความเชื่อมั่นโลกาภิตร โดยประการทั้งปวง
หาส่วนเหลือมิได้

วิชา ๓

[๕๔] ดูก่อนคฤหาเบติ อริยสากีนั่นแล อาศัยอุเบกขาเป็น
เหตุให้
สติบริสุทธิ์ ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่านั้น เธอย่อมระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมากคือ
ระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง
สิบ
ชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง หักสิบชาติบ้าง ร้อย
ชาติ
บ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏ์ไปเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏ
ฏ์
ไปเป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏ์วิวัฏฏ์ไปเป็นอันมากบ้างว่า ในภพโน้นเรามีชื่อ
อย่าง
โน้นโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์
อย่างนั้น ๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครันจุติสภาพนั้นแล้ว ได้ไปเกิด
ใน
ภพโน้น แม้ในภพนั้น เราก็ได้มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณ
อย่าง
โน้นมีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้น ๆ มีกำหนดอายุเพียง
เท่านั้น
ครันจุติสภาพนั้นแล้ว ได้มาเกิดในภพนี้ เธอย่อมระลึกชาติก่อนได้เป็น
อัน
มากพร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้

ดูก่อนคบหาคะ อริยสาวกนี่นั่นแล อาศัยอุเบกขาเป็นเหตุให้สติ
บริสุทธิ์
ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่านี้แหละ เธอเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจติ กำลังอุเบกขา เสว
ประณีต
มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณงาม ได้ดี ตยยากด้วยทิพยจักขณบริสุทธิ์ ล่วง
จากของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านั้นประกอบ
ด้วยกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ตีเตียนพระอริยเจ้า เป็นนิคมทูลี ยึด

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิคาय มัชฌิมปัณณาสก์ เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้าที่ 87
 เรื่องการกระทำด้วยอำนาจวิมลิกขิตวิญญู เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เขย่ง
 เข้า
 ถึงอภาย ทูคติ วินมต นรก ส่วนสัตว์เหล่านั้น ประกอบด้วยกายสุจริต
 วิจิ-
 สุจริต มโนสุจริต ไม่มีติดแต่พระอริยเจ้า เป็นสัมมาวิญญู ยึดถือการกระทำ
 ทำ
 ด้วยอำนาจสัมมาวิญญู เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เขย่งเข้าถึงสุคติ
 โลก
 สวรรค์ ดังนั้น เขย่งเห็นหมู่สัตว์กำลังจติ กำลังอุบัติ เสว ประณีต
 มีผิว
 พรหมดี มีผิวพรหมงาม ได้ดี ตยยาก ด้วยทิพจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุ
 ของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ ผู้เป็นไปตามกรรม ด้วยประการฉะนี้
 ดูก่อนคฤหบดี อริยสาวกนั้นแล อาศัยอุเบกขาเป็นเหตุให้สติ
 บริสุทธิ์
 ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่านั้นแน่ะ เขาทำให้แจ้งซึ่งเจโตมุตติ ปุญญมุตติ อันหา
 อาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน
 เข้า
 ถึงอยู่

ไปตยคฤหบดีแสดงตนเป็นอุบาสก

[๕๕] ดูก่อนคฤหบดี ด้วยอาการเพียงเท่านั้นแล ชื่อว่าเป็นการ
 ตัดขาด
 โวหารทั้งสิ้น ทุกสิ่งทุกอย่าง โดยประการทั้งปวง ในวินัยของพระอริยะ
 ด
 ดูก่อนคฤหบดี ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ท่านเห็นการตัดขาดโวหาร
 ทั้งสิ้นทุกสิ่งทุกอย่าง โดยประการทั้งปวง ในวินัยของพระอริยะเห็นปานนั้น
 ในตนบ้างหรือหนอ
 ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าก็กระไรๆ อยู่ การตัดขาด
 โวหารทั้ง

สิ่งทุกอย่าง โดยประการทั้งปวง ในวินัยของพระอริยะ อันใด
ข้าพเจ้า

ยังห่างไกลจากการตัดขาดวัตรทั้งสิ้น ทุกสิ่งทุกอย่าง โดยประการทั้ง
ปวง

ในวินัยของพระอริยะ อันนั้น เพราะเมื่อก่อนพวกข้าพเจ้าได้ล้าคณพวักขณ
เดียรรี้อย์ บริพาชาผู้ไม่รู้ทั้งถึง ว่าเป็นผู้รู้ทั้งถึง ได้คบหาพวักขณเดียรรี้อย์บริ
พา-

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิคาय มัชฌิมปณณสํ เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้าที่ 88

ข้าพเจ้าผู้ไม่รู้ตัวถึง ว่าเป็นผู้อันบุคคลผู้รู้เหตุผลพึงคบหา ได้เกิดเหตุจนพวกอันญู
เดียรรี้อยปริพาชาผู้ไม่รู้ตัวถึงไว้ในฐานะของผู้ไม่รู้ตัวถึง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แต่
พวกข้าพเจ้าได้สำคัญภิกษุทั้งหลายผู้ไม่รู้ตัวถึง ว่าเป็นผู้ไม่รู้ตัวถึง ได้คบหาภิกษุ
ทั้งหลายผู้ไม่รู้ตัวถึง ว่าเป็นผู้อันบุคคลผู้รู้เหตุผลพึงคบหา ได้ทำภิกษุทั้งหลาย
ผู้ไม่รู้ตัวถึงไว้ในฐานะของผู้ไม่รู้ตัวถึง แต่บัดนี้ พวกข้าพเจ้าจักษุพวกอันญูเดียรรี้อย
ปริพาชาผู้ไม่รู้ตัวถึง ว่าเป็นผู้ไม่รู้ตัวถึง จักคบหาพวกอันญูเดียรรี้อยปริพาชา
ผู้ไม่รู้ตัวถึง ว่าเป็นผู้อันบุคคลผู้รู้เหตุผลพึงคบหา จักตั้งพวกอันญูเดียรรี้อย
ปริพาชาผู้ไม่รู้ตัวถึงไว้ในฐานะของผู้ไม่รู้ตัวถึง พวกข้าพเจ้าจักษุภิกษุทั้งหลาย
ผู้ไม่รู้ตัวถึง ว่าเป็นผู้ไม่รู้ตัวถึง จักคบหาภิกษุทั้งหลายผู้ไม่รู้ตัวถึง ว่าเป็นผู้อันบุคคล
ผู้รู้เหตุผลพึงคบหา จักเกิดเหตุจนภิกษุทั้งหลายผู้ไม่รู้ตัวถึงไว้ในฐานะของผู้ไม่รู้ตัวถึง
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ยังความรักสวณะในหมู่สวณะ ได้
ยังความเลื่อมใสสวณะในหมู่สวณะ ได้ยังความเคารพสวณะในหมู่สวณะ ให้
เกิดแก่ข้าพเจ้าแล้วหนอ.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาติของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่

พระองค์

ผู้เจริญ ภาติของพระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลหายของที่
คว่ำ

เปิดของที่ปิด อกาทองแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืดด้วยคิดว่า ผู้
มีลักษณะเห็นรูปดังนี้ ฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประกาศธรรมโดยเนหา
ปริยาย ฉะนั้นเหมือนกัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระผู้มี
พระภาคเจ้า พระธรรม และพระภิกษุสงฆ์เป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาค
เจ้า

จงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่นั้นเป็นต้น
ไป ดังนี้แล.

จบปโตลยสูตรที่ ๔

๔. อรรถาโกปติยสูตร

โกปติยสูตร มีบทเริ่มต้นว่า **เอวมเม** สุต ข่าพเจ้าได้ฟังมา

แล้ว
อย่างนั้น

บรรดาบทเหล่านั้นบทว่า **อังกุตตราปะ** ความว่า ชุมมที่ชื่อว่า
อังกุตตราปะนั้น ก็คือแก้วอันคนละองค์ แอ่งน้ำที่อยู่เหนือแม่น้ำมहि
เรียก

กันว่า อังกุตตราปะนี้มี เพราะอยู่ไม่ไกลแอ่งน้ำนั้น

ถามว่า แอ่งน้ำนั้นอยู่ที่ทิศเหนือแม่น้ำมहिที่ไหน ?

ตอบว่า แม่น้ำมहिสายใหญ่ ในข้อนี้จะแสดงให้แจ่มแจ้งดังต่อไปนี้.
เล่ากันว่า ชุมมที่นี้เป็น มีเนื้อที่ประมาณ ห้าหมื่นโยชน์ ในจีน

โยชน์

นั้น เนื้อที่ประมาณสี่พันโยชน์โดยน้อย น้อยได้กว่าเป็นทะเล มนุษย์อาศัย
อยู่ในเนื้อที่ประมาณสามพันโยชน์ ภูเขาหินพานธัฏฐังอยู่ในเนื้อที่ประมาณ
สามพันโยชน์ สองร้อยห้าโยชน์ ปะดัตถะยอด เปตพิมลีสัพพะยอด
งดงาม

ด้วยแม่น้ำห้าร้อยสาย ไหลอยู่โดยรอบ มีสระใหญ่ตั้งอยู่ ๗ สระ คือ
สระ-

อโนดาต สะการณนุณะ สะระการะ สะจันทันตะ สะภาณละ สะ
หงสปปาตะ สะมันทากินี สะสิทปปาตะ ยาว ก้างและสี่ห้าโยชน์
กลม

สองร้อยห้าโยชน์ ในสระทั้ง ๗ นั้น สระอโนดาต ล้อมด้วยภูเขา ๕ ลูก
คือ สัทศนุกภู จิตฺตภูฏ กาฬภูฏ คันธมาทภูฏ ไกรลาตภูฏ ในภูเขา ๕ ลูก
นั้น สัทศนุกภู เป็นภูเขาทอง สองร้อยโยชน์ ข้างในโค้ง ล้วนฐานเหมือน
ปากกา ตัณปิธสระนั้นนั้นแล จิตฺตภูฏเป็นภูเขารัตนะทั้งหมด กาฬภูฏเป็น
ภูเขา

แร่ทองคำ คันธมาทภูฏ เป็นยอดเขที่มีพื้นราบเรียบ หนาแน่นไปด้วยคันธ
ชาติทั้งสิบ คือ ไม้รากหอม ไม้แก่นหอม กระพืหอม ไม้เปลือกหอม ไม้สะเก็ด

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิคาय มัชฌิมปณณสํ เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้าที่ 90
 หอม ไธสหอม ไธไธหอม ไธธากหอม ผลหอม ไธธำถหอม ดาตาด้วย
 โอธนาณปะการ ฐาเอโสข้างแรมจะเรืองแสงเหมือนถ่านไฟๆ ไธธาสถู
 เป็นภูเขาเงิน ภูเขาทั้งหมดมีสูง และสัณฐานเสมอกับสัททัญญู ตั้งปิด
 ธารน้ำนั้น ภูเขาทั้งหมดนั้น ยังอยู่ได้ด้วยยานุภาพเทวดาและนาค แม่น้ำ
 ไท
 หลาย ย่อมไหลไปภูเขาเหล่านั้น น้ำทั้งหมดนั้นก็ไหลไปสู่สระอินดาต
 แห่ง
 เดียว. ตมจันทรและตมอาทิตย์โคจรไปทางใต้บ้าง ทางเหนือบ้าง. ล่อง
 แสง
 ไปที่สระนั้นทางหว่างภูเขาไม่ใคร่ไปตรงๆ ด้วยเหตุนี้แม่น้ำ สระนั้นจึงเกิด
 ชื่อว่า อินดาต ในสระอินดาตนั้น ธรรมชาติดีไว้อย่างดี มีแผ่นดิน
 ศิลา
 และหาดล ปราชากเต่าปลา มีน้ำใสแจ้วดังแก้วผลึก มีท่งลงสนั่น ซึ่งเป็น
 ที่
 ที่พระพุทเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตชินาสพ และเหล่าฤๅษีผู้มี
 ฤทธิ์
 ลงลงสนั่น ทั้งเหล่าเทวดา และยักษ์มาเล่นน้ำกัน ที่ข้างของสระ
 อินดาต
 นั้นมีปากทางสี่ทาง คือ ปากทางราชสีห์ ปากทางช้าง ปากทางม้า
 ปากทาง
 โคอุสละ ซึ่งเป็นทางไหลของแม่น้ำสี่สาย ฝูงราชสีห์มีมาก อยู่ริมฝั่ง
 แม่น้ำ
 ที่ไหลออกจากปากทางราชสีห์ มีโขลงช้าง ฝูงม้า ฝูงโคอยู่มาก ทางริม
 ฝั่ง
 แม่น้ำที่ไหลออกจากปากทางช้างเป็นต้น แม่น้ำที่ไหลออกไปทางทิศตะวันออก
 เลี้ยวขวาสระอินดาตสามเลี้ยว ไม่ข้องแวะกับแม่น้ำอีกสามสาย ไหลผ่าน
 ถิ่น
 อนุญายทางภูเขาหินปูนดำ ด้านทิศตะวันออก ลงสู่มหาสมุทร ส่วนแม่น้ำที่
 ไหลออกทางทิศใต้ เลี้ยวขวาสระอินดาตนั้นสามเลี้ยว ไหลตรงไปทิศใต้กลับ

โยชน์ ทางหลังแผ่นหินนั้นแล เจาะภูเขาทะลุออก มีกระแสน้ำ
ประมาณ
สามสิบศอกต่อมไว้ ผ่านทางอากาศหกลสิบโยชน์ ไปตกลงบนแผ่นหินชื่อ
ติยัคพะ แผ่นหินนี้แตกด้วยความแรงของกระแสน้ำ ณที่แผ่นหินชื่อติยัคพะ
นั้น ก็เกิดสระโบกขรณีชื่อ ติยัคพา ประมาณหกลสิบโยชน์ กระแสน้ำทั้ง
ที่
ฝั่งสระโบกขรณีทะลุหินไปหกลสิบโยชน์ ต่อนั้น ก็พังแผ่นหินเข้าไปหกลสิบโยชน์

พระรัตนตรัย มัชฌิมนิกาย มัชฌิมนิกาย เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้า ๙๑

ทางอุโมงค์ กระพริบตาจักษุบรรพตชื่อ วิชฺฐะ ไปเป็นกระแสน้ำไหลลง เช่นเดียวกับน้ำมือหัดมือ กระแสน้ำในนี้ ๆ เลี้ยวมาสระอินดาต ไปตามเลี้ยว เรียกว่า **อากัณณิกา** ในที่ที่ไหลตรงไปหิสปิโยชน ทางหลังหิน เรียกว่า **กัณณิกา** ในที่ ๆ ไหลไปหิสปิโยชนทางอากาศ เรียกว่า **อากัณณิกา** ที่ตั้งอยู่ในอากาศหิสปิโยชนมีหลังหินชื่อติยัคคะ เรียกว่า ติยัคคะปารวณ ในที่ ๆ พังพังสระหินเข้าไปหิสปิโยชน เรียกว่า **พลาณิกา** ในที่ ๆ ไหลไปหิสปิโยชนทางอุโมงค์ เรียกว่า **อุณณิกา** ส่วนในนี้ ๆ กระพริบตาจักษุบรรพต ชื่อ วิชฺฐะ แยกเป็นกระแสน้ำไหลลงกลายเป็นแม่น้ำทั้งห้า คือ คงคา ยมนา อจิรวดี สรรว มหามณี

๕. สิบเหล่านี้ย่อมเกิดมาแต่ห้วงนันทบรรพต ด้วยประการนั้น ในมหาชาติ ๕ สายนั้น มหาชาติสายที่ ๕ ชื่อ **มณี** ท่านบรรยายว่า **มณีมหาชาติ** ในที่นี้ แอ่งน้ำได้อยู่ทางทิศเหนือมหาชาติชื่อ **มณี** นั้น ชนม์ที่นั่นจึงทราบว่า ชื่อ อังคตตราปะ เพราะอยู่ไม่ไกลแอ่งน้ำนั้น ในชนม์ชื่อ อังคตตราปะนั้น คำว่า **อาปน** นม ความว่า ได้ยินว่า ในดินนั้นมีตลาดที่

สำคัญ ๆ

แยกได้ถึงสองฝั่งตลาด แอ่งเพราะเหตุที่ในดินนี้มีตลาดหนาแน่น จึง

ได้ว่าเป็น อาปน (ตลาด) ส่วนภูมิภาคที่ขึ้นงาที่บนเรือนมัย ริม

แม่น้ำไม่ไกลดินนั้น ชื่อว่า แอ่งปามกัณ พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับ ณ แอ่งปามกัณนั้น ด้วยเหตุนี้แล จึงทราบว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรง

กำหนดสถานที่อยู่ ณ แอ่งปามกัณนั้น คำว่า **เขมมุตโร วสุเมต** **เขมมุตโร** ความว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงสงเคราะห์สงฆ์ไปยังสถานที่อยู่ แล้วเข้าไปแต่พระองค์เดียว ท่านหมายถึง ไปตริยาคฤหาณี จึงกล่าวว่า **ไปตริโยปิ โย คหติ** คฤหาณีคืออย่างนี้ว่า ไปตริยะ. บทว่า **สพปนิภาส**

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิคาय มัชฌิมปัณณาส์ เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้าที่ 92

นพรุโณ แปลว่า มีก้อนฟ้าห่ม บริบูรณ์ อธิบายว่า นุ่งผ้าขาวยาวพืน
หืน ห่มหืนหืน. บทว่า **จตุปทานิ** ได้แก่ กัณฐ์ สามรอนเท็ก.
บทว่า **อสนนิ** ได้แก่ อสนะ มีตั้งทำไว้เป็นบัลลังก์และตั้งทำด้วย
ฟาง
เป็นต้น แท้จริง โดยที่สุดแม้กิ่งไม้หักๆ ก็เรียกว่า อสนะ ได้ทั้งนั้น บท
ว่า

คหิตาเท แปลว่า ด้วยค้ำไม้ คหบดี. บทว่า **สมภลลิต** แปลว่า
เรียก คำนว่ **ภกนโต** **เอตโวล** ความว่า ไปตียคหบดี ไม่
อาจรับ

คำนวณ คำนว่ คหบดี ครั้งที่สามได้ จึงทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า **ตัมโหโค**
ตม

ดังนี้เป็นต้น. ในคำเหล่านั้น คำนว่ **นคณัน** แปลว่า ไม่เหมาะ.
คำนวณ

นปฐุโรป แปลว่า ไม่ควร. คำนว่ **อการา** เป็นต้นทั้งหมด เป็นไวยากรณ์
ของเหตุ แท้จริง การนุ่งผ้าขาวยาว การไว้ผม ไว้หนวด ไว้เล็บ
ชื่อว่า

อการ เพราะอรรถวิเคราะห์ว่า เพศคฤหัสถ์ทั้งหมดนั้นเลระทำการจะ
คฤหัสถ์

ของปุตติยคหบดีให้ปรากฏ อการเหล่านั้น ท่านเรียกว่า เพศ
เพราะตั้ง

อยู่โดยทรวดทรงของคฤหัสถ์ เรียกว่า นิमित เพราะเป็นเครื่องหมายบอก
ให้

เข้าใจถึงภาวะของคฤหัสถ์ ด้วยคำว่า **ยถา คหปิต** พระผู้มีพระภาค
เจ้า

ย่อมทรงแสดงว่า อการ เพศ และเครื่องหมาย พึงมีแก่คหบดี
ฉันใด

อการ เพศ และเครื่องหมายเหล่านั้นก็มีแก่ท่านเหล่านั้น ด้วยเหตุนี้ เรา
จึง

เรียกอย่างนี้ ครั้งนั้น ปุตติยคหบดี ไม่ยอมรับคำว่า คหบดี ด้วย
เหตุ

อันใด เมื่อจะประกาศเหตุอันนั้น จึงพูดว่า **ตถาปิบนเม** ดังนี้ เป็นต้น
คำว่า **นิยมาต** แปลว่า ทรัพย์สินมรดกที่ได้รับมอบ. คำว่า **อโนมาทิ** ความ
ว่า คนผู้กล่าวสอนโดยนัยเป็นต้นว่า พ่อเอ๋ย พวกเจ้าจงใด จงหว่าน
จง

ประกอบด้วยการค้ำขย พวกเจ้าจักเป็นอยู่ หรือเลี้ยงดูเลี้ยงได้อย่างไร
ดังนี้

ชื่อว่า ผู้กล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่กระทำทั้งสองอย่างนั้น ด้วยเหตุนี้ โป
ตลีย-

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาส์ เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้าที่ 93

คฤหบดีจึงแสดงว่า ในเรื่องนั้น ข้าพเจ้าไม่ใช่ผู้กล่าวสอน ไม่ใช่ผู้ว่ากล่าว ด้วยคำว่า **ฆาตกรรมปรโม วัชรนิ** ปุติยคฤหบดี แสดงว่าข้าพเจ้า กระทำงานเพียงเพื่ออาหาร และเพียงเพื่อเครื่องนุ่งห่ม เป็นอย่างนี้เอง เท่านั้น อยู่

ไม่ปรารภภานาถาเหื่อไปจากนั้น คำว่า **คิรี โลโก ปาตพโพ** ได้แก่ความ โลภ อันเป็นต้นตอของ ครอบละเสีย คำว่า **อินฺทโรโส** ได้แก่การ ไม่

นิมิตและไม่กระทำภะทั้ง. คำว่า **นิมฺมโรโส** ได้แก่ การนิมิตและ การ

กระทำภะทั้ง. การเรียกชื่อ การบัญญัติชื่อ คำพูด และเจตนาที่ดี ชื่อว่า

โวหารในบาลีนี้ว่า **โวหารสมุจฺจนาย** บรรดาโวหารเหล่านั้น โวหารนี้ว่า ในอุทฺตมมณฺเฑนได้ผู้หนึ่ง อาศัยการเรียกชื่อว่า ดูคุณาเสฐะ ท่านจึงรู้อย่างนี้ ผู้หนึ่งเป็นพ่อค้ามิใช่พราหมณ์ โวหารว่า การนับชื่อ การตั้งชื่อ การบัญญัติ ชื่อ

การเรียกชื่อ นี้ชื่อว่า บัญญัติโวหาร. โวหารว่า ย่อมพูด ย่อมไม่ ปราภาส

โดยประการนั้น ๆ นี้ชื่อว่า จณโวหาร. ในโวหารว่า อริยโวหาร ๘ อ

ริย- โวหาร ๘ นี้ชื่อว่า เจตนาโวหาร. ในที่นี้ท่านหมายถึงเจตนาโวหารนี้ อีก

อย่างหนึ่ง จำเดิมตั้งแต่เวลาบวช เจตนาว่าคฤหัสถ์ไม่มี เจตนาว่าสมณเณรอยู่ คำ

ว่า คฤหัสถ์ ไม่มี คำว่า สมณะ มีอยู่ บัญญัติว่า คฤหัสถ์ ไม่มี บัญญัติ

ว่า สมณเณรอยู่ การกล่าวเรียกว่า คฤหัสถ์ ไม่มี การกล่าวเรียกว่า สมณะ มีอยู่

เพราะฉะนั้น จึงได้โวหารนี้ทั้งหมด

ในคำว่า **เยสํ ไซ อัม สํโยชนํ** เหตุ ปาณติปัติ นี้ ปาณ-

ติบาตเท่านั้น ชื่อว่า สังโยชน์ จริงอยู่ ผู้ชื่อว่าทำปาณติบาต ก็เพราะเหตุ
แห่ง

ปาณติบาตเท่านั้น คือ เพราะมีปาณติบาตเป็นปัจจัย แต่ที่ตรัสว่า **เยส
โ**

อัม เป็นต้น ก็เพราะปาณติบาตมีมาก. คำว่า **เตสํ** **สังโยชนํ** แปล
ว่า

เราปฏิบัติเพื่อละ เพื่อตัดขาดเครื่องผูกพัน คือปาณติบาตเหล่านั้น คำ
ว่า

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิคาय มัชฌิมปัณณาสก์ เล่ม ๒ ภาค ๑- หน้า ๙๔

ปภกนฺทฺย สุตฺตคณฺทฺย ปฏฺฐปฺปโน ความว่า เราปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่การละเพื่อประโยชน์แก่การตัดขาด ด้วยศีลสังวรทางกาย กล่าวคือ ไม่ทำ

ปถมนติบาตั้น คำว่า **อตุตฺถปิ มํลูปมฺหุย** ความว่า แม้ตนเอง ก็พึงดี

เราอย่างนี้ว่า เราบวชในศาสนาของผู้ไม่ปลงชีวิตสัตว์แม้แต่แมดดำมดแดง ยังไม่อาจดเว้น แม้เพียงจากปถมนติบาตได้ เราบวชทำไม คำว่า **อญฺฉิ จปิ**

วิญญู คมฺหํ ความว่า วิญญูชน คือบัณฑิต แม้เหล่าอื่น ใครครวญ

คือพิจารณาแลแล้วก็พึงดีเดียนอย่างนี้ว่า เขาบวชในศาสนาเห็นปานนี้

แล้ว ยังไม่งดเว้นแม้เพียงปถมนติบาต เขาบวชทำไมกัน

คำว่า **เอตฺทว ๒ ปน สํโยชนํ อํตํ นิรจฺจนํ** นี้ แม้จะไม่

นับ
เนื่องเข้าในสังโยชน ๑๐ นิรจจน ๕ แต่ก็ตรัสด้วยอำนาจเทศนาว่า เป็น

เครื่อง
ปิดกัน ๘ อย่าง เครื่องปิดกัน ๘ อย่างนั้น ตรัสเรียกว่า สังโยชนบ้าง นิ

รจจน บ้าง ก็เพราะอรรถว่า เป็นเครื่องผูกไว้ และเพราะอรรถว่า ปกปิด

ไว้ใน
วิญญูอย่างนั้น คำว่า **อภสฺสว** คือ อวิชชาสละ อย่างเดียวย่อมเกิด

เพราะ

ปถมนติบาตเป็นเหตุ
คำว่า **วิฆาตปรีฬาทก** แปลว่า ความคับแค้น และความ

เร่าร้อน
ในคำนั้น ทรงถือเอาทุกข์เพราะกิเลส และทุกข์ที่เป็นนิมิต ด้วย

ศัพท์ว่า
วิฆาต ทรงถือเอาความเร่าร้อนเป็นนิมิต ด้วยศัพท์ว่า **ปรีฬาทก** บัณฑิต

พึงทราบความในนี้ทุกแห่งโดยอุบายอย่างนี้ แต่ความเพิกกัน มีดังนี้ พึง

ประ-

กอบความในวาระทั้งหมดอย่างนี้ว่า ปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่การละ เพื่อประโยชน์แก่การตัดขาด ด้วยศีลสังวรทางกายกล่าวคือ อทินนทาน (ไม่ลักทรัพย์)

ด้วยศีลสังวรทางวาจา กล่าวคือ สัจวาจา (พูดคำจริง) ด้วยศีลสังวรทาง

วาจา
กล่าวคือ ปสุณวาจา (ไม่พูดส่อเสียด) ด้วยศีลสังวรทางใจ กล่าวคือ อภิชฌาโลภะ

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิคาय มัชฌิมปณณสํ เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้าที่ 95
(ไม่หมั่นและไม่ละโมภ) ด้วยศีลสังวรทางกายและทางวาจา กล่าวคือ อ
นินทา-

โรสะ (ไม่นินทาและไม่กระทบกระทั่ง) ด้วยศีลสังวรทางใจ กล่าวคือ ความ
ไม่โกรธและคับแค้นใจด้วยศีลสังวรด้วยใจ กล่าวคือ ความไม่ดูหมิ่น

ส่วนในบทเหล่านี้ว่า **อตถปิ มํ อุปะนุญโย อุนิฉกปิ วิญญู
คฺคหะนุโย** พึงประกอบความทวาระ อย่างนี้ว่า แม้ตนเองก็พึงติเตียนเราอย่าง
นี้ว่า เราบวชในพระศาสนาที่สอนไม่ให้ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ แม้แต่
เส้นหญ้า ยังไม่อาจดูวันแม้เพียงอจินนทานได้ เราบวชทำไม วิญญูชน
แม้ใคร่กรรมแล้ว ก็พึงติเตียนอย่างนี้ว่า คนนี้บวชในศาสนาเห็นปานนี้แล้ว
ยัง

ไม่อาจดูวันแม้เพียงแต่อจินนทานได้ คนนี้บวชทำไม แม้ตนเองก็พึงติเตียน
ตนอย่างนี้ว่า เราบวชในศาสนาที่สอนไม่ให้กระทำการสกาวาท แม้ด้วยมุ่งหวังให้
ห้ามระะ หรือหมายจะเล่น บวชในศาสนาที่สอนไม่ให้ทำการพูดล่อลึงด้วย
อาการทั้งปวง บวชในศาสนาที่สอนไม่ให้กระทำความโลภหรือความติดข้องแม้
มีประมาณน้อย บวชในพระศาสนาที่สอนไม่ให้กระการนินทาและกระทบ
กระทั่งผู้อื่น ในเมื่อแม้เขาเอาเลี้ยงครูดตัว บวชในพระศาสนาที่สอนไม่ให้
กระทำ

ความโกรธและความคับแค้น แม้เมื่อตอและหนามตำเอาเป็นต้น บวชในศาสนา
ที่สอนไม่ให้ถือตัว แม้เพียงสำคัญนิด ก็ยังไม่อาจจะเห็นความสำคัญนิดได้ เรา
บวช

ทำไม วิญญูชน แม้ใคร่กรรมก็พึงติเตียนอย่างนี้ว่า คนนี้บวชในพระศาสนา
เห็นปานนี้แล้ว ยังไม่อาจจะ (มุสสาวาท ปิสุณาวาจา คิทธิโสระ นินทาโรสะ
โกธะ และอุปายาส) ความสำคัญนิดได้ คนนี้บวชทำไม ดังนี้

ส่วนบทว่า **อาสวา** นี้ พึงทราบความเกิดแห่งอาสวะอย่างนี้ คือ
อาสวะ ๓ คือ อาสวะคือกาม อาสวะคือวิภูติ อาสวะคืออวิชชา ย่อมเกิด
เพราะอจินนทานเป็นเหตุ เกิดเพราะมุสสาวาทเป็นเหตุ และเพราะปิสุณาวาจา

พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิคาย มัชฌิมปัณณาสก์ เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้าที่ 96
 เป็นเหตุ ก็อย่างนั้นเหมือนกัน วิชาฐานะ และอวิชาฐานะ เกิด
 เพราะ
 ศิทธิโลภะเป็นเหตุ อวิชาอย่างเดียวก่เกิดเพราะนิมภาโรธะเป็นเหตุ เกิด
 เพราะ
 โภคะและอุปายาสเป็นเหตุ ก็เหมือนอย่างนั้น อาสวะ ๒ คือ ภาวสวะ
 และ
 อวิชาสวะ เกิดเพราะอัตตมานะเป็นเหตุ แต่เพื่อไม่ให้จนไม่ภาระเน้นทั้ง
 นี้ วิจัยสังเขปนี้ดังนี้. ควรกล่าวว่า เราไม่อาจด่วนในภาระ ๔ นั้น
 ก่อน
 ควรกล่าวว่า เราไม่อาจจะ ในภาระเบื้องต้น อวิชาสวะอย่างเดีย
 เท่านั้น
 มีในปาณติปาต นิมภาโรธะ โภคะและอุปายาสะ. ภาวสวะ
 วิชาฐานะ
 อวิชาสวะ มีในอิทธิมมทาน มุสสาวาท ปิสุณมวาท. วิชาฐานะ อวิชาสวะ
 มี
 โนศิทธิโลภะ. ภาวสวะ อวิชาสวะ มีในอัตตมานะ. อุปาณติปาต อิทธิมม
 ทาน
 เป็นศีลทางกาย มุสสาวาท ปิสุณมวาท เป็นศีลทางวาจา. ที่เหลือ ๓
 เว้น
 อิมภาโรธะ เป็นศีลทางใจ. แต่บุคคลย่อมซึ่งเคียงคู่กันเคียงกันด้วยกาย
 บ้าง
 ซึ่งเคียงคู่กันเคียงกันด้วยวาจบบ้าง เพราะฉะนั้น อิมภาโรธะ จึงมีฐานะ
 ๒
 คือ เป็นศีลทางกายบ้าง เป็นศีลทางวาจบบ้าง.
 ถามว่า ศีลอะไร ทำจนถึงกล่าวไว้ด้วยประมาณเพียงเท่านั้น.
 ตอบว่า ปาฏิโมกข์สังวรศีล. ก็การตัดขาดการตรัสถึงคุณห้า
 ด้วย
 อานาจการพิจารณาและการละ พึงทราบว่ ตรัสไว้ สำหรับภิกษุ
 อยู่ใน

ปาฏิโมกข์สารทศ

เทศนาโดยพิศตร มีดังต่อไปนี้ บทว่า **ตมม ทาโย** พึงทราบ
สัมพัทธ์กับบทที่ว่า **อุปคฺคฺกมฺม** ทำนอธิบายว่า คนฆ่าโค หรืออุฐาโม
คนฆ่าโค พึงโยนกระดูกนั้นไปยังสุนัข อธิบายว่า พึงโยนไปใกล้ ๆ สุนัข
นั้น บทว่า **อฏฺฐิสาณฺถ** ร่างกระดูก คือกระดูกขา กระดูกสันหลัง หรือ

๑. บาลสูตรว่า อุปคฺคฺกมฺม.

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิคาเย มัชฌิมปัณณาสก์ เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้าที่ ๙๗
กระดูกหัว แท้จริงร่างกระดูกนั้น เรียกว่าร่างกระดูกเพราะไม่มีเนื้อ. คำ

ว่า
สินันต์ นิกันต์ คือ ร่างกระดูกที่เชื่อมติดเนื้อออกมาหมดแล้ว. อธิบายว่า
เนื้อติดอันใด มีอยู่ที่กระดูกนั้น ก็ขาดเนื้อนั้นออกมาหมด มีแต่เพียงกระดูกเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ปราศจากเนื้อ แต่ร่าง

กระดูก
นั้น ยังเปื้อนเลือดอยู่ เพราะเหตุนี้จึงตรัสว่า **โลหิตมกขัต** ยังเปื้อนเลือด.
คำว่า **พญุชชา พญายสา** ความว่า กามทั้งหลายชื่อว่าทุกข์มาก

ก็
เพราะมากด้วยทุกข์ทั้งปวงจับทั้งกายทั้งใจ. ชื่อว่า มีความคับแค้นมาก ก็
เพราะ

มากด้วยความเศร้าหมองด้วยความคับแค้น คำว่า **ยัมย อูปะชา นานต**
ตา

นานตตติกา ความว่า อูปะชาในกามคุณ ๕ นี้อันใดเรียกว่ามีลักษณะต่าง
ๆ

กัน ก็ด้วยอำนาจอารมณ์ในกามคุณ ๕ และเรียกว่า **นานตตติกา** ก็
เพราะ

อาศัยอารมณ์เหล่านั้นแหละ. วิภังค์ว่าขนาดอูปะชานั้นเสีย คำว่า **เอกต**
ตา

เอกตตติกา ได้แก่ อูปะชาในสุตตถกมณู. แท้จริง อูปะชาในสุตตถกมณู
นั้นชื่อว่า มีลักษณะอันเดียว เพราะเกิดขึ้นในอารมณ์อันเดียวกั้วัน ชื่อ
ว่า

เอกตตติกา เพราะอาศัยอารมณ์อันเดียวนั้นแหละ. คำว่า **ยสส สัพพะโส**

โลกนิสสุปาทนา อปัสสา นิรุชฌนติ ความว่า อภิส คือกามคุณ ๕
กล่าวคือ โลกนิสซึ่งอาศัยอูปะชานั้นอันใด ย่อมดับไปหมดสิ้นไม่หลงเหลือใน
อูปะชาจตุตถกมณูอันใด ก็คำว่า **ปฐกามคุณนิสสา** ได้แก่ความ
รู้เห็นด้วยอำนาจความพอใจ ซึ่งมีกามคุณเป็นอารมณ์ ก็กามคุณ ๕
นั้น

นั้นแลท่านเรียกว่า อูปาทกัมม เพราะอรรถว่า ยึดไว้. คำว่า **ตมฺหุ**
เปกฺข

ภาวดี ความว่า ย่อมเจริญในอุบาทว์ตถุสส อันเป็นปฏิปักษ์ต่ออุปาทาน
วิหังคโลกิสนันนั้นแล คำว่า **อุทฺตมมยุย** แปลว่า ยิ่งโดดเด่นไป
คำว่า

๑. บาลีว่า **อุทฺตมมยุย**.

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิคาय มัชฌิมปัณณาสก์ เล่ม ๒ ภาค ๑ - หน้าที่ ๙๘

อนุตตมา แปลว่า ติดตาม คำว่า **วิเศษญ์** คือ พึงจิตด้วยจะงอยปาก.

คำว่า **วิเศษญ์** คือ ยื้อขึ้นเนื้อด้วยเล็บให้ตกไป. คำว่า **ยำน โปโรปะย** คือ

บรรพชานที่เหาะแก่บุรุษ คำว่า **ปรมณิณฺณมัล** คือ แก้วมณีมีค่าสูง และ
ตุ้มหูอย่างต่างๆ. คำว่า **สานิ หนฺติ** คือ ถือเอาสิ่งของ ๆ ตม คำ
ว่า

สพฺปนฺนํ คือ มีผลร่วง. คำว่า **อุปฺปนฺนํ** คือ ติดผล มีผลตก.

คำว่า **อนุตตมา** คือ สูงสุด มีปัสสว ปราศจากอุบิเลส คำว่า
อากาศ

อัม ฆนฺต ความว่า ข้าพเจ้ายังห่างไกลสิ่งน่าเหมือนแผ่นดินกับแผ่นดิน
และ

เหมือนทะเลกับฝั่งนี้ฝั่งโน้น. คำว่า **อนาชาตินย** คือ ผู้ไม่รู้เหตุแห่งการ
ตัด

ขาดวิหารของคฤหัสถ์. คำว่า **อาชาตินยโฆณ** คือ โภชนะที่เหล่าผู้รู้เหตุ

พึงบริโภค. คำว่า **อนาชาตินยโฆณ** คือ โภชนะที่เหล่าผู้ไม่รู้เหตุพึงบริโภค.

คำอาทานนี้ให้ทุกแห่งทั้งนั้นแล.

จบอรรถกถาไปตติยสูตรที่ ๔

๑. ม ยำน ว โปโรปะย